

Стародуб А. В.

**«СЧИТАЯСЬ МОИМ ВИКАРИЕМ, НЕ НАХОДИТ
НУЖНЫМ СЧИТАТЬСЯ С МОИМ МНЕНИЕМ...»:
КОНФЛІКТ МІЖ ЄПІСКОПАМИ АГАПІТОМ
(ВИШНЕВСЬКИМ) ТА ЙОАНОМ (ПОММЕРОМ)
(БЕРЕЗЕНЬ–СЕРПЕНЬ 1917 РОКУ)**

Перші місяці після Лютневої революції 1917 р. були періодом різкого загострення цілої низки внутрішньоцерковних конфліктів. Раптово відкрилося «вікно можливостей», яке раніше годі було й уявити. Адже у попередній період добитися вирішення якихось суперечок між архієреями, а тим паче між єпископом та нижчим духовенством, можна було лише шляхом складних і довготривалих інтриг, буквально «пробиваючись» через бюрократичні перепони та обмеження, зумовлені гіперцентралізацією системи церковного управління.

Блискавичні усунення з кафедр кількох найодіозніших єпископів, у той чи інший спосіб пов'язаних із Григорієм Распутіним, демонстрація готовності з боку нового обер-прокурора Св. Синоду Володимира Львова ¹

¹ Про діяльність В. М. Львова у березні–липні 1917 р. див.: Фруменкова Т. Г. Деятельность В. Н. Львова на посту обер-прокурора Св. Синода / Т. Г. Фруменкова // Российская интеллигенция на историческом переломе (первая треть XX века) : тезисы докладов

дослухатися до «голосу громадськості» у питанні переміщення та призначення єпископів, а також оголошена перспектива переходу до виборності єпархіальних архієреїв — усе це, з одного боку, було реакцією на реальні вимоги з місць ², а з іншого — зваблювало можливістю «швидкої помсти» і вирішення застарілих суперечок, зовсім не пов'язаних із «реакційністю» тих чи тих преосвящених.

В архіві Св. Синоду збереглися десятки справ, у яких зібрано скарги на окремих єпископів від різного роду «революційних комітетів», з'їздів громадських діячів, зрештою — від єпархіальних з'їздів духовенства та мирян. Натомість скарг одного архієрея на іншого, та ще й з прямим проханням до Св. Синоду усунути того з кафедри — непорівнянно менше. Фактично йдеться лише про три такі конфлікти: у Тверській (між архієпископом Тверським Серафимом (Чичаговим) та єпископом Старицьким Арсенієм (Смоленцем)) ³, Саратовській (між єпископом Саратовським Палладієм (Добронравовим) та єпископом Петровським Леонтієм (фон Віпфеном)) ⁴

и сообщений науч. конференции. Санкт-Петербург, 19–20 марта 1996 г. — СПб. : Б. и., 1996. — С. 74–78; Її ж. К биографии Владимира Николаевича Львова // Из глубины времен : альманах. — СПб., 1997. — № 9. — С. 87–104; Фирсов С. Л. Революция 1917 г. и попытки «демократизации» Русской Церкви / С. Л. Фирсов // Церковно-исторический вестник. — 2000. — № 6–7. — С. 196–208.

² Огляд змісту листів і звернень до обер-прокурора Св. Синоду див.: Фруменкова Т. Г. Письма на имя обер-прокурора Синода (по материалам РГИА за 1917 г.) / Т. Г. Фруменкова // Исследования источников по истории революции 1917 года : сб. науч. ст. — СПб., 1996. — С. 44–56.

³ Див.: Rogoznyy P. G. Церковная революция в Тверской епархии / П. Г. Rogoznyy // Провинциальное духовенство дореволюционной России. — Тверь : Тверской гос. ун-т, 2005. — С. 94–95.

⁴ Див.: Rogoznyy P. G. Церковная революция 1917 года (Высшее духовенство Российской Церкви в борьбе за власть в епархиях после Февральской революции) / П. Г. Rogoznyy. — СПб. : Лики России, 2008. — С. 89–92, 99; Соколов А. В. Государство и Православная Церковь в России, февраль 1917 — январь 1918 гг.: дисс. ... докт. ист.

і Катеринославській (між Агапітом (Вишневським)⁵ та Йоаном (Поммером)) єпархіях. Перші дві суперечки достатньо детально описано дослідниками, натомість остання, через низку обставин, «випала» з фокусу їхньої уваги⁶.

З одного боку, це пов'язано з обмеженням доступу в Російському державному історичному архіві до справи «Дело о замещении кафедры епископа Стародубского, викария Черниговской епархии, и о перемещении епископа Приазовского и Таганрогского Иоанна, викария Екатеринославской епархии, на кафедру епископа Старицкого, викария Тверской епархии»⁷, з іншого — втрачено належних діловодних справ за 1917 р. в архіві Катеринославської духовної консисторії, передусім «Дела с производством расследования деятельности епископа Иоанна, викария Екатеринославской епархии»⁸.

наук: 07.00.02 / Соколов А. В.; Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего профессионального образования «Санкт-Петербургский государственный университет». — СПб., 2015. — С. 322, 402.

⁵ Про ситуацію в Катеринославській єпархії у 1917 р. та діяльність єпископа Агапіта (Вишневського) (1867 — 1923) див.: Бойко О. В., Сніда Є. О. Постать архієпископа Катеринославського Агапіта на тлі церковно-політичних процесів післяреволюційної доби (1917–1924 рр.) / О. В. Бойко, Є. О. Сніда // Придніпров'я: історико-краєзнавчі дослідження : зб. наук. пр. — Дніпропетровськ, 2010. — Вип. 8. — С. 225–234; Скалозуб Ю. История Екатеринославской епархии. 1775–1917 гг. / Ю. Скалозуб. — Днепропетровск : Січ, 2001. — С. 410–413.

⁶ Цікаво, що в усіх трьох випадках йшлося про єпископів-вікаріїв неросійського походження. Єпископ Арсеній (Смоленець) (1873–1937) був етнічним поляком, який змінив віросповідання з католицького на православне вже у зрілому віці. Владика Леонтій (фон Віпфен) (1873–1919) був не лише німцем за походженням, а й люгеранином за віросповіданням. Перейшов у православ'я після досягнення повноліття. Владика Йоан (Поммер) (1876–1934) був латинцем, щоправда, походив із родини, яка прийняла православ'я ще на початку XIX ст.

⁷ Див.: Российский государственный исторический архив (далі — РГИА). — Ф. 796. — Оп. 204 (I отд., 5 стол). — Д. 258. — Л. 1–366.

⁸ Див.: Державний архів Автономної Республіки Крим (далі —

Припускаю, що раптовий і довготривалий «ремонт» справи з архіву Св. Синоду (наприкінці 1990-х вона була в дуже гарному стані) пов'язаний із канонізацією Йоана (Поммера) у 2001 р. Хоча вона не містить матеріалів, які безпосередньо дискредитують владику Йоана (про що далі), зміст документів виразно контрастує з «життєвими» версіями цього відтинку його біографії⁹. А керівництво російських державних архівів дуже чуйно ставиться до прохань із боку Патріархії РПЦ про обмеження доступу (для «неперевіраних» дослідників) до такого роду документів.

Що стосується «католинославної» справи, то її вдалося виявити у Державному архіві Автономної Республіки Крим — в особовому фонді відомого діяча «обновленського» руху в РПЦ, митрополита Сімферопольського Йосипа Кречетовича¹⁰. Саме він (у 1917 р. — протоієрей,

Держархів АР Крим). — Ф. 540. — Оп. 1. — Спр. 123. — Арк. 1–166.

⁹ У численних біографіях владики Йоана цей епізод або не згадано взагалі, або описано виключно у контексті суперечностей між єпископом та таганрозькою «революційною» владою (Див.: Феофан (Пожидаев), игум. Архиепископ Иоанн (Поммер). — Рига : Путник, 2000. — 320 с.; Феофан (Пожидаев). Колокол на башне вечевой: Житие и труды священномученика архиепископа Иоанна (Поммера). — Печоры Псковские; М. : Псково-Печерский Успенский монастырь, Сретенский монастырь, 2005 (Тип. АО Мол. гвардия). — 302 с.; Kalniņš J., priest. Svētais Rīgas Jānis. — [Rīga] : Jumava, [2001]. — 231 lpp.; Житие священномученика Иоанна, архиепископа Рижского и Латвийского. Акафист. — М. : Отчий дом, 2015. — 45 с.; Русский мир и Латвия: Архиепископ Рижский и Латвийский Иоанн (Поммер): жизнь и судьба в эпоху / под ред. С. Мазура — Рига : Изд. общества SEMINARIUM HORTUS HUMANITATIS, 2015. — Вып. XXXVIII. — 137 с.).

¹⁰ Кречетович Йосип (1873–1933) — випускник Литовської духовної семінарії та Московської духовної академії (1897), священник (1897), протоієрей (1902). З 25 лютого 1915 р. до 18 листопада 1917 р. — ректор Катеринославської духовної семінарії. 20 червня 1923 р. висвячений (без зміни шлюбного стану) на єпископа Уманського, вікарія Київської єпархії Православної Автокефальної Церкви України (т. зв. Синодальної). У 1926–1928 рр. — обновленський митрополит Білоруський та Мінський, у 1928–1929 рр. — митрополит Кримський. Див. про нього: Боже В. С. И. П. Кречетович:

ректор Катеринославської духовної семінарії) очолював комісію ¹¹, якій було доручено здійснити перевірку скарг на діяльність єпископа Таганрозького та Приазовського Йоана. Встановити достеменно, яким чином і з яких причин Кречетович залишив цю справу собі, а не здав до архіву консисторії, не вдалося. Втім, аналіз вмісту його персонального архіву свідчить, що він неодноразово чинив у такий спосіб (привласнював ексклюзивні документи, до яких мав службовий доступ, або, якщо це було неможливо, робив із них копії) ¹².

Так чи так, але лише «поєднавши» інформацію згаданих архівних справ, а також ще однієї синодальної справи («По поводу постановлений Екатеринославского епархиального съезда об удалении епископов Екатеринославского и Мариупольского Агапита и Таганрогского и Приазовского Иоанна») ¹³, можна з'ясувати реальну природу конфлікту, який розгортався в Катеринославській єпархії у березні–серпні 1917 р.

Формальний «старт» розслідуванню справи єпископа Йоана був наданий розпорядженням обер-прокурора В. Львова від 15 квітня 1917 р. Це рішення було реакцією на низку попередніх скарг, ключовими з яких були дві: від духовенства Катеринославської єпархії (підписана шістьма священнослужителями 30 березня 1917 р.) ¹⁴

жизнь и труды / В. С. Боже // Исторические чтения : Материалы региональной науч. конференции Центра историко-культурного наследия г. Челябинска «Имена уходящего века» (1999). — Вып. 6 / сост. Э. Б. Дружинина. — Челябинск, 2003. — С. 138–141.

¹¹ Кречетович пишався причетністю до «расследования дела Иоанна» та вносив згадку про це до своїх послужних списків 1918–1925 рр. (Держархів АР Крим. — Ф. 540. — Оп. 1. — Спр. 1. — Арк. 13–16).

¹² Детальніше про це див.: Стародуб А. В. Зміст та особливості формування архіву митрополита Йосипа Кречетовича (1873–1933) / А. В. Стародуб // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів. — К., 2005. — Т. 11. — С. 284–293.

¹³ РГИА. — Ф. 796. — Оп. 204 (5 стол, I отд.). — Д. 283. — Л. 1–67.

¹⁴ Держархів АР Крим. — Ф. 540. — Оп. 1. — Спр. 123. — Арк. 4–8.

і від єпископа Катеринославського та Маріупольського Агапіта (Вишневського) («конфиденціальное письмо», датоване 15 квітня 1917 р.).

Порівняння змісту двох скарг не залишає сумнівів, що, висувачи свої претензії до єпископа Йоана, єпископ Агапіт «орієнтувався» на пункти звинувачень, які містились у листі від духовенства. У ньому єпископа характеризували як «донельзя самолюбивого и властного», звинувачували також у зв'язках із місцевим відділенням «Союза русского народа», протекції своїм родичам при призначенні на церковні посади, упередженому розслідуванні дисциплінарних і шлюбоборозлучних справ. До цього всього Агапіт додав також пункти про відмову підкорятися розпорядженням і звітувати перед своїм єпархіальним архієреєм. «Считаясь моим викарием, преосвященный Иоанн не находит нужным считаться с моим мнением, с моими указаниями в целях управления епархией», — писав він. Навіть більше: преосвященный Йоан відмовлявся взагалі приїздити до Катеринослава, «мотивируя свой отказ тем, что в делах и событиях сам прекрасно разбирается». Не надсилав він, за твердженням автора скарги, і фінансових звітів («проживает 12 тысяч рублей в год, не давая отчета»). Ще однією претензією було «афиширование себя и распространение небылиц про Екатеринославского архиерея».

Агапіт припустив, що його вікарій поводився так, оскільки мав «высоких покровителей» («опирался на особливую близость свою к владыке митрополиту Питириму и князю Н. Д. Жевахову и вниманию, будто, “старца Григория”»). Згадка про ймовірні зв'язки з митрополитом Питиримом (Окновим) та товаришем обер-прокурора князем Жеваховим міститься також у скарзі від духовенства. Щоправда, там вона подана в контексті бажання владики знайти підтримку в «миродайних» колах для створення окремої «Приазовской епархии» (цієї теми єпископ Катеринославський не торкається). Натомість

надає таку загальну оцінку характеру і діяльності єпископа Йоана: «Он мог бы быть недюжинным работником на ниве Христовой, но, к сожалению, чисто племенные (родом он немец или латыш, по фамилии Поммер) и отрицательные у него качества — высокомерие, самомнительность, брезгливость и особливая охота к розыскам по делам прелюбодеяния (этого рода дела он смакует с каким-то особым сладострастием, своим сыском он разбил жизнь многих семей)»¹⁵.

У зв'язку з викладеним єпископ Агапіт просив перевести свого вікарія на іншу кафедру, оскільки в Таганрозі той «не может быть полезен». Зважаючи на неописані детально «местные условия», він стверджував, що «не всякий преемник преосвященного Иоанна со стороны сможет справиться» із цією посадою і пропонував призначити єпископом Таганрозьким протоієрея-вдівця Андрія Одинцова (колишнього ректора Катеринославської духовної семінарії)¹⁶.

Отже, попри позірну схожість двох скарг, їхні автори керувалися різними мотиваціями. Ображені, з тих чи тих причин, на владу Йоана священники вимагали його усунення з Таганрога як жорсткого (навіть, із їхньої точки зору, жорстокого) адміністратора. Натомість єпископ Агапіт намагався скористатися моментом¹⁷ і повернути

¹⁵ РГИА. — Ф. 796. — Оп. 204 (I отд., 5 стол). — Д. 258. — Л. 2–5.

¹⁶ Там само. Андрій (Одинцов) (1862–1941) у 1919–1922 рр. був єпископом Маріупольським, вікарієм Катеринославської єпархії.

¹⁷ Єпископ Агапіт написав скаргу на єпископа Йоана під час перебування у Петрограді. Наприкінці березня 1917 р. Катеринославського архієрея було викликано до Св. Синоду для вирішення питання про його звільнення. Одразу після того, як Агапіту вдалося переконати обер-прокурора та новий склад Св. Синоду у своїй лояльності та незамінності, він почав вирішувати низку «кадрових» питань. Його опоненти, щоправда, також писали скарги та неодноразово нагадували Св. Синоду про необхідність усунення єпископа. Детальніше див.: Рогозный П. Г. Церковная революция 1917 года (Высшее духовенство Российской Церкви в борьбе за власть в епархиях после Февральской революции). — С. 81–85; Соколов А.В. Госу-

контроль (насамперед — фінансовий) над частиною підпорядкованої йому єпархії.

Варто зауважити, що конфлікт між Катеринославським і Таганрозьким владиками був, багато в чому, спровокований неврегульованістю церковно-адміністративного статусу частини Катеринославської єпархії. У 1886 р. міста Таганрог, Ростов-на-Дону та низка інших населених пунктів, які належали до Катеринославської губернії, були приєднані до Області Війська Донського. Однак зміна адміністративних кордонів не привела до зміни в церковному підпорядкуванні. Св. Синод відкладав це рішення, незважаючи на те, що прохання про переведення цих територій до Донської єпархії надсилали до Санкт-Петербурга Головне управління Козаких військ та місцеві міські думи (насамперед дума м. Таганрога). Втім, тоді ані таганрозьке духовенство, ані Катеринославський єпархіальний з'їзд цієї ідеї не підтримали. У 1909–1910 рр. архієпископ Донський Володимир (Сеньковський) та єпископ Катеринославський Симеон (Покровський) подавали до Св. Синоду пропозиції щодо створення в Таганрозі вікарної кафедри (у першому випадку — з переведенням її до Донської єпархії). Синодальну підтримку, втім, отримав другий варіант — 1 квітня 1911 р. було утворено відповідне вікаріатство Катеринославської єпархії¹⁸.

Однак сама ідея створення окремої, «Приазовської», єпархії нікуди не зникла. Єпископ Йоан, який посів Та-

дарство и Православная Церковь в России в феврале 1917 – январе 1918 года. — С. 406–407, 565.

¹⁸ Детальніше див.: Учреждение викариатства в Таганроге. Из книги прот. Т. Фетисова «Из истории Православия в Таганроге». [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://rostoparhia.ru/stati/16857/>. — Назва з екрана; Сніда Є. О. Адміністративно-територіальний устрій Російської Православної Церкви Катеринославської єпархії (1917–1919 рр.) / Є. Сніда // Придніпров'я: історико-краєзнавчі дослідження. — Вип. 13. — Дніпропетровськ, 2015. — С. 181–190.

ганрозьку кафедру у квітні 1913 р., підтримував саме таке вирішення цієї проблеми та дійсно мав якісь консультації з цього приводу з «впливовими людьми»¹⁹. Це не означає, що поряд із синодальними чиновниками²⁰ до справи були залучені й митрополит Питирим чи, тим паче, Григорій Распутін. Ці імена було внесено до скарг із тієї причини, що на них міг максимально негативно відреагувати обер-прокурор В. Львов, який позиціонувався як принциповий борець із «распутінщиною» в Церкві. Підтвердження звинувачення в особливій «близькості» до

¹⁹ В архіві обер-прокурора збереглася справа «Дело об учреждении Приазовско-Таганрогской епархии» (РГИА. — Ф. 797. — Оп. 96. — Д. 370. — Л. 1–13). У ній є лист Таганрозького міського голови до товариша обер-прокурора Св. Синоду М. Д. Жевахова, датований 11 лютого 1917 р., із проханням «об учреждении Таганрогской (Приазовской) епархии с местонахождением епархиального архиерея в г. Таганрог». До клопотання додано довідку про стан справ у тих повітах Катеринославської та Донської єпархії, які пропонувалося виокремити в нову церковно-адміністративну одиницю. Автори довідки емоційно підсумовували статистичні викладки: «Таганрог и Ростов — не даровые дойные коровы, чтобы продолжать давать деньги в Екатеринослав». 16 лютого 1917 р. це клопотання підтримав єпископ Йоан (Поммер).

²⁰ У спогадах князя М. Жевахова є розділ, що містить опис його поїздки до Таганрога в лютому 1917 року. Найбільш суперечливе враження на синодального чиновника справив обід на його честь у Архієрейському домі: «Владыка заказал своему повару такой ужин, что бедняга никак не мог с ним справиться... Прошло не менее часа, прежде чем меня позвали в столовую, где стол буквально ломился под тяжестью расставленных на нем блюд. Я никогда не видал такого подавляющего количества яств и питей и был уверен, что стол не выдержит тяжести и рухнет. Это было нечто совершенно невообразимое и ни с чем несообразное... Даже самому хозяину, епископу-монаху, было зазорно глядеть на эту картину, рождавшую не аппетит, а самое искреннее негодование, от проявления которого меня удерживало только нежелание конфузить Владыку в присутствии его подначальных...» (Воспоминания товарища обер-прокурора Св. Синода князя Н. Д. Жевахова / Н. Д. Жевахов. — СПб. : Царское дело, 2014. — С. 379). Хоча Жевахов нічого не пише про суть питання, яке він мав вивчити в Таганрозі, однак цілком очевидно, що пишній прийом був пов'язаний саме з бажанням здобути його прихильність у справі створення «Приазовської» єпархії.

згаданих осіб саме по собі, без розслідування всіх інших претензій до нього, могло привести до звільнення єпископа.

Одразу зауважу, що Йосипу Кречетовичу, який вивчав звинувачення, висунуті проти єпископа, не вдалося знайти переконливих доказів щодо гіпотетичних тісних зв'язків Поммера з «распутінцями». Однак із пояснень, звітів і рапортів, зібраних ним у Таганрозі, справді вимальовувалася дуже суперечлива й неоднозначна картина життя у «недоствореній» єпархії.

З одного боку, група псаломщиків підтримала основні звинувачення на адресу владики (насамперед — в «деспотическом поведении») ²¹. Натомість священники міста, навпаки, підтримали єпископа, наголосивши, що претензії до нього мають тільки злісні порушники дисципліни, до яких він «был строг» ²². Під впливом священників аналогічну позицію зайняли і парафіяльні ради таганрозьких храмів ²³.

Не знайшли підтвердження і звинувачення у протекції членам родини. Священик Петро Пяхкель ²⁴ (секретар канцелярії єпископа) пояснив, що він не є ані

²¹ Див.: Держархів АР Крим. — Ф. 540. — Оп. 1. — Спр. 123. — Арк. 18.

²² Див. там само. — Арк. 20.

²³ Див. там само. — Арк. 27–49.

²⁴ Петро (Пяхкель) (1875–1948) — випускник Ризької духовної семінарії; в 1901 р. прийняв священицький сан. У 1917–1920 рр. служив у Таганрозі та Азові. У 1923 р. переїхав до Естонії. З серпня 1943 р. — єпископ Печерський Естонської Православної Церкви (в юрисдикції Константинопольського Патріархату). У 1945 р. репресований. Помер у в'язниці. Див. листи протоієрея П. Пяхкеля до архієпископа Йоана (1923–1928 рр.) у зб.: Русский мир и Латвия: Из архива св. священномученика архиепископа Рижского и Латвийского Иоанна (Поммера). Письма и другие документы / сост. Ю. Л. Сидяков. — Т. 1. — Рига: Изд. общества SEMINARIUM HORTUS HUMANITATIS, 2008. — Вып. XIV. — С. 114–120). Більшість із цих листів містить згадки про спільних знайомих Йоана (Поммера) та П. Пяхкеля «таганрозького» періоду служіння.

родичем, ані навіть «одноплемінником» єпископа, «поскільки я естонец, а Владыка Иоанн — латыш»²⁵.

Сумнівним виявилось також твердження про розпалювання «міжнаціональної ворожнечі». У справі йдеться про один такий інцидент, «постраждалою стороною» в якому був священик Георгій Лафакі — грек за національністю. У своєму рапорті Лафакі підтвердив, що єпископ систематично ображав його, всіляко обзивав і принижував²⁶. Утім, «підтекст» цього конфлікту був банальнішим. Панотець неодноразово потрапляв у неприємні інциденти, пов'язані, як мінімум, із досить легковажним ставленням до службових обов'язків та небайдужістю до алкоголю. Наприклад, 20 жовтня 1914 р. єпископ Йоан отримав анонімку, в якій стверджувалося, що «год назад Лафаки повенчал заведеного двоеженца и не только сумел замести следы, но и награду получил». Окрім того, його повідомляли, що «упорно держится слух, что два грека побились об заклад, что Лафаки за плату помянет на великом входе собаку. Написали записку, подали, заплатили — и Лафаки помянул, потому что плохо понимает по-гречески, а записка была подана по-гречески»²⁷. Ці та інші подібні випадки, а не національні суперечності, були причиною напружених взаємин між Поммером та Лафакі.

Втім, декілька осіб підтвердили, що окремі претензії до єпископа виникли не на порожньому ґрунті. У рапорті законовчителя Таганрозької класичної гімназії священика Олександра Баландіна містилися такі твердження: владыка Йоан «жесток и очень гордится этим», «имеет гипертрофированное честолюбие и усиленно рекламирует его», «разграничает духовенство на угодных и

²⁵ Держархів АР Крим. — Ф. 540. — Оп. 1. — Спр. 123. — Арк. 25.

²⁶ Там само. — Арк. 65–66.

²⁷ Там само. — Арк. 117.

неугодных», а також «неразборчив в средствах по увольнению неугодных»²⁸.

Саме у цьому рапорті знаходимо й пояснення ремарок зі скарг до Синоду щодо «распространения небылиц» та «пристрастности в расследовании дел по прелюбодеянию». «Епископ Иоанн проявляет необычайный интерес к грубым, скажу прямо — порнографическим сплетням и слухам, — наголошував Баландин. — В 1915 году рассказал эпизод об оставлении штанов епископом Евгением²⁹ в бытность иеромонахом. Подобные же истории рассказывал о покойном экзархе Грузии Иннокентии³⁰ и о двух женах архиепископа Агафангела³¹». Але особливо він радив Кречетовичу звернути увагу на «замечательное в этом смысле дело о. о. Краснокутского и Чудновского, созданное им и раздутое до чудовищных размеров»³².

Протоієрей Кречетович скористався порадою та ретельно вивчив справу по «Обвинению законоучителя Таганрогской Мариинской женской гимназии, протоиерея Онисифора Краснокутского в зазорном поведении»³³. Те, що він у ній виявив, мало справді нетривіальний характер, хоча навряд чи свідчило про цілеспрямоване бажання владики «разбивать семьи». Йшлося про звинувачення священника-вдівця в тому, що він вів досить

²⁸ Держархів АР Крим. — Ф. 540. — Оп. 1. — Спр. 123. — Арк. 15.

²⁹ У РПЦ того періоду було три єпископи з таким іменем: Євгеній (Мерцалов) (1857–1920), Євгеній (Бережков) (1864–1921) та Євгеній (Зернов) (1877–1937). Найвірогідніше, йдеться про останнього, оскільки лише з ним Поммер був близько знайомий (у 1904–1906 рр. ієромонахи Йоан та Євгеній служили у Чернігівській духовній семінарії).

³⁰ Інокентій (Беляєв) (1862–1913), єпископ РПЦ, у 1909–1913 рр. — архієпископ Карталінський та Кахетинський, Екзарх Грузії.

³¹ Агафангел (Преображенський) (1854–1928), єпископ РПЦ, прийняв чернецтво (1885) після смерті дружини.

³² Держархів АР Крим. — Ф. 540. — Спр. 123. — Арк. 16.

³³ Там само. — Арк. 117–165.

специфічний спосіб життя, в якому не бракувало місця для систематичних пиятиків, зустрічей із повіями і навіть порнографічних зйомок. Сам протоієрей О. Краснокутський (на той момент він уже служив у м. Шуї) надав письмові пояснення, які зводилися до того, що він літня (58 років) і поважна людина, а «у єпископа не було никаких фактов, только анонимка»³⁴.

Однак розслідування 1915–1916 рр. свідчило про протилежне: поряд із анонімними скаргами на цього священнослужителя у справі були також його пікантні фото. Зберігся детальний опис, завірений печатками та підписами благочинних м. Таганрога («Описание фотографических групп из дела протоиерея О. Краснокутского», 17 червня 1915 р.)³⁵. У всіх панотців, які особисто знали Краснокутського, не було сумнівів, що фотокартки — справжні. Серед іншого, на це вказували певні прикметні риси зовнішності фігуранта (велика бородавка на носі).

Протоієрей стверджував, що фото змонтовані з метою його дискредитації. «Допустимо ли для здорового смысла, чтобы человек совершал такие деяния, да ещё и сам сохранял память о них?» — писав він у пояснювальній записці 4 січня 1916 р.³⁶ Цікаво, що до цієї записки він додав інші порнографічні картки, на прикладі яких доводив, що такого роду монтаж, у принципі, можливий (із «технічної» точки зору). А його обличчя невідомі «монтажери» просто повірізали з різних «офіційних» фотокарток (наприклад, із тих, що робилися для альбомів випускниць Маріїнської гімназії). Однак єпископа ці виправдання зовсім не переконали. У відповіді на них (15 лютого 1916 р.) він зауважив, що «фото ничем не опровергнуты, нет на них никаких следов комбинации — в отличие от предоставленных протоиереем Краснокут-

³⁴ Держархів АР Крим. — Ф. 540. — Спр. 123. — Арк. 23.

³⁵ Там само. — Арк. 120.

³⁶ Там само. — Арк. 144–150.

ским образцов». Владика загалом скептично поставився до можливості виготовлення таких знімків, оскільки для них потрібно було б мати великий набір «вирізок» із фотографій «головного героя», причому зроблених із різних ракурсів. А таких бути не могло, «ібо, конечно, протоиерей Краснокутский или для классного альбома, или для гостиниой, или для гласной раздачи знакомым не снимался с полузакрытыми глазами, полуоткрытым ртом, в страстном поцелуе, прикинувшись к икре женской ноги, с высунутым для лизания языком и т. п.»³⁷. Втім, після цієї ремарки єпископ іронічно запропонував протоіерею все ж таки надіслати «снимки, с которых могли быть сделаны такие лакуны».

Екзотична «фотосесія» — не єдина претензія, яка була до о. Краснокутського. І хоча більшість із можливих проступків протоіерея було важко довести, вони дають змогу зрозуміти, на підставі чого у 1917 р. єпископа Йоана звинувачували в тому, що «своим сыском он разбил жизнь многих семей». Важко напевно стверджувати щодо «многих», але одна родина священнослужителя справді постраждала внаслідок розслідування «справи Краснокутського». Йдеться про сім'ю священника Никандра Чудновського³⁸, дружину якого підозрювали в тому, що вона була однією з коханок велелюбного панотця.

У будь-якому разі, справа містила ще безліч скандальних подробиць. Їх оприлюднення, а також покарання винуватця мало б наслідком дуже серйозні репутаційні втрати для самого архієрея, «під боком» у якого відбулися настільки шокуючі й аморальні події. Відповідно, коли о. Краснокутський попросив дати дозвіл на виїзд із

³⁷ Держархів АР Крим. — Ф. 540. — Спр. 123. — Арк. 138–143.

³⁸ Детальніше про згаданих у тексті священників м. Таганрога див.: Список служителей Таганрогских храмов за всю историю их существования. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://sites.google.com/site/istoriceskijtaganrog/hramy-goroda/sluziteli-taganrogskih-hramov>. — Назва з екрана.

Таганрога та перехід на службу до Владимирської єпархії³⁹, а «дело прекратить, чтобы не вызвать соблазна и чтобы не внести смущения в сердца верующих», єпископ швидко погодився. 11 липня 1916 р. він поставив таку резолюцію на слідчій справі: «За переводом в другую епархию дело прекратить и сдать в архив»⁴⁰.

Таким чином, не знайшовши достатніх підстав для підтвердження скарг щодо упередженості в шлюботорозлучних справах і «делах по прелюбодеянию», противники єпископа Йоана, натомість, отримали можливість звинуватити його у «прикриванні» особливо злісних порушників церковної дисципліни. «В лице протоиерея Краснокутского дело приходится иметь с человеком, у которого в сознании от продолжительной порочной жизни стерлась разница между каноничным и неканоничным, законным и незаконным, морально дозволенным и недозволенным, пристойным и непристойным», — відзначив у своєму рапорті Св. Синоду прот. Й. Кречетович. Однак «дело об о. Краснокутском и дополнительные к делу бумаги рисуют ужасное состояние всего церковного клира. Духовные лица противоестественно блудодействуют, причем фотографируются. Архиереи выступают в роли коллекционеров любопытнейших порнографических групп и т. д.»⁴¹. На думку протоієрея, не покаравши винного (-их), єпископ став прямим «співучасником» їхніх злочинів. «Соккрытие грехов — гибель для церковной жизни», — наголосив він.

³⁹ Після описаних подій протоієрей Краснокутський спокійно служив у Владимирській (до 1918 р.) та Московській (з 1921 р.) єпархіях. Див: Волобуєва Т. И., Кузнецова О. П., Романова С. Н., Савостьянова Н. Ю., Столярова З. Н. Священно-церковнослужители и ктитори Московской епархии первой трети XX столетия. — Іверь, 2013. — С. 136; Причт храма Симеона Столпника. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://simeon-stolpnik.narod.ru/index/0-34>. — Назва з екрана.

⁴⁰ Держархів АР Крим. — Ф. 540. — Оп. 1. — Спр. 123. — Арк. 137.

⁴¹ Там само. — Спр. 121. — Арк. 8–10.

Розслідування Кречетовича стало підставою для появи кількох публікацій у пресі. Вони не містили найбільш «пікантних» подробиць, але загалом різко негативно оцінювали владу Йоана. Наприклад, 31 травня 1917 р. у «Всероссийском церковно-общественном вестнике» (на той період видавався при Петроградській духовній академії) вийшла стаття «Вотчина таганрогского епископа» (передрукована пізніше катеринославськими виданнями)⁴².

Усе це не залишало Св. Синоду іншого вибору, як погодитися з «требованием с мест» щодо «удаления епископа Иоанна из Екатеринославской епархии». На засіданні 21–23 червня 1917 р. Св. Синод ухвалив перевести Йоана (Поммера) на вакантну кафедру єпископа Стародубського, першого вікарія Чернігівської єпархії⁴³, а також створити у Катеринославській єпархії («на местные средства») кафедру другого вікарія — єпископа Павлоградського, на яку призначили настоятеля Свято-Троїцького Самарського монастиря (м. Новомосковськ) архімандрита Євлампія (Краснокутського)⁴⁴.

Однак у офіційних «Церковных ведомостях» опублікували лише указ щодо Павлоградського вікаріатства, натомість закінчення «таганрозької» епопеї відклали до

⁴² Див.: Вотчина таганрогского епископа // Всероссийский церковно-общественный вестник. — 1917 (31 мая). На жаль, ознайомитися з відповідями єпископа на цю та інші публікації у пресі не вдалося. У фондах Російської державної бібліотеки збереглися окремі відбитки з цих статей: Иоанн [Поммер], еп. Письмо в редакцию журнала «Екатеринославский благовестник» / [Иоанн, епископ Приазовский и Таганрогский, vikarій Екатеринославской епархии]. — Екатеринослав : Тип. И. Висмана и И. Мордхилевича, 1917. — 8 с.; Иоанн [Поммер], еп. Письмо в редакцию газеты «Приазовский край» / Иоанн, епископ Приазовский и Таганрогский. — Екатеринослав : Тип. И. Висмана и И. Мордхилевича, [1917]. — 4 с.

⁴³ РГИА. — Ф. 796. — Оп. 204 (I отд., 5 стол). — Д. 258. — Л. 16.

⁴⁴ Див.: Определения Св. Синода от 21–23 июня 1917 года // Церковные ведомости. — 1917. — № 28 (1 июля). — С. 199. З'ясувати, чи був єпископ Євлампій родичем протоієрея О. Краснокутського, не вдалося.

завершення загальної ревізії стану справ у єпархії, яку мав здійснити архієпископ Платон (Рожественський).

Обидва рішення можна вважати «тактичними перемогами» єпископа Агапіта. Йому вдалося «пролобіювати» призначення свого кандидата на новостворену вікарну кафедру — саме єпископ Євлампій надалі залишався керувати єпархією на час відсутності у Катеринославі єпархіального архієрея ⁴⁵. А з «ревізором» від Св. Синоду, архієпископом Платоном, Агапіт мав приятельські взаємини ⁴⁶.

Такий поворот справи («недовідсторонення» єпископа Йоана та посилення позицій єпископа Агапіта) обурив протоієрея Кречетовича. Під його впливом Катеринославський єпархіальний з'їзд 4–10 липня 1917 р. прийняв резолюції ⁴⁷, згідно з якими обидва єпископи «не могут быть терпимы в епархии и должны быть удалены» ⁴⁸. Був «атакований» і новопризначений єпис-

⁴⁵ Разные сведения // Екатеринославские епархиальные ведомости. — Отд. офиц. — 1917. — № 22 (1 августа). — С. 390.

⁴⁶ Платон (Рожественський) та Агапіт (Вишневський) були знайомі ще з часів навчання у КДА (випускники 1895 та 1896 рр. відповідно). Ті, хто скаржилися на Агапіта до Св. Синоду, були впевнені, що йому вдається утримуватися на своїй кафедрі завдяки прихильності впливового архієпископа Платона. Наприклад, секретар консисторії П. Зорін, якого Агапіт також «вижив» із єпархії, у грудні 1917 р. стверджував, що рішення про його переведення «спешно принято Синодом по инициативе митрополита Платона — личного друга и товарища епископа Екатеринославского Агапита ... осуществляющего все желания последнего с исключительной настойчивостью» (РГИА. — Ф. 796. — Оп. 204 (I отд., 5 стол). — Д. 464. — Л. 4–6 об.; Соколов А. В. Государство и Православная Церковь в России в феврале 1917 — январе 1918 года. — С. 566).

⁴⁷ Деяния 42-го Екатеринославского епархиального съезда представителей клира и мирян Православной Церкви 4–10 июля 1917 года. — Екатеринослав: Тип. И. Висмана и И. Мордхилевича, 1917. — 84 с.

⁴⁸ Для Кречетовича важливіше було добитись усунення Агапіта, з яким він конфліктував ще з 1916 року. В архіві збереглися підготовчі матеріали до двох статей ректора духовної семінарії — «Анархия в Екатеринославской епархии» та «Из тайн Екатеринославского Архи-

коп Євламій. «Євламия Краснокутського нікто не выбирал в єпископы, а хиротонию совершали архиепископ Платон и епископ Агапит — оба, в прошлом, члены Союза русского народа», ⁴⁹ — так дещо згодом сформулював претензії до нього Кречетович.

Зі свого боку, шукав варіанти залагодити свої справи і єпископ Йоан, який із кінця червня перебував у юридично непевному становищі. 25 липня 1917 р. відбулася зміна обер-прокурора (замість Володимира Львова ним став Антон Карташов). 4 серпня єпископ надіслав розлогий рапорт на його ім'я ⁵⁰, в якому спростовував більшість із висунутих проти нього звинувачень. Найбільш неправдивими і несправедливими він назвав твердження про свою прихильність до чорносотенних організацій: «Доносители называют меня „союзником“ и „покровителем“ местного Союза русского народа, но я, как инородец, кажется, и состоять в нем не мог (параграф 14 Устава „СРН“ ⁵¹)», — написав він. Більше того, ілюструючи свої реальні взаємини з цією організацією, владика наводить курйозний епізод: «Союзники хотели установить

еврейского дома» (Держархів АР Крим. — Ф. 540. — Оп. 1. — Спр. 71. — Арк. 1–8). З-поміж іншого, протоієрей звинувачував єпископа у фінансових махінаціях та використанні праці черниць Свято-Тихвінського жіночого монастиря м. Катеринослава для обслуговування потреб родичів (сестри Агапіта та її родини).

⁴⁹ Держархів АР Крим. — Ф. 540. — Оп. 1. — Спр. 71. — Арк. 2.

⁵⁰ Див.: РГИА. — Ф. 796. — Оп. 204 (I отд., 5 стол.). — Д. 258. — Л. 27.

⁵¹ «Членами Союза могут быть только природные русские люди обоого пола, всех сословий и состояний, преданные целям Союза, давшие признание, что они твердо осведомлены о целях Союза, и давшие при вступлении обещание не вступать в общение с какими-либо тайными сообществами, а также какими-либо организациями, преследующими цели, не согласованные с задачами Союза» («Устав общества под названием «Союз русского народа». — СПб. : Отечественная тип., 1906. — С. 7–8). Наступний 15-й параграф Статуту передбачав теоретичну можливість вступу для осіб «не коренного русского происхождения и инородцев» (за винятком євреїв) за одноголосною згодою об'єднаного засідання членів Ради «Союза русского народа» та членів-засновників цієї організації.

мос, якoby, єврейське походження, причеm рвєнє дохoдило до требованнє мєдичинськoгo oсвидєтєльствoвання мєня для удoствєрєннє, щo я oбрєзан». Нє мєнш бєзпiдставнимим й абсурдним Йoан (Пoммер) ввaжав i твєрджєннє прo тє, щo вiн прoвoкує у Тaгaнрoзi мiж-нaцioнaльнi кoнфлiктимє сєрєд духoвєнствa: «Никoгдa я, сaм инoрoдєц-лaтєш, нє пoльзoвaлєся свoим пoлoжєнєм для вoзбуждєннє нaцioнaльнoї врaждь; нaпрoтив, мнє сaмoму нє рaз прихoдилось oбoрoнєтьсє oт нaпaдoк нa мєня як инoрoдцa»⁵².

5 сєрпнє єпискoп Йoан нaдiслaв дoпoвнєннє дo рaпoрту, в якoму вкaзує: «...єпискoп Aгaпит признaл oшибoчнoсть свoїх oтзєвoв oбo мнє, i тo, щo oн нє рaспoлaгaл фaктическимим дaннымим oбo мнє, пoдтвєрджaючимим знaкoмствo с митрoпoлитoм Питиримoм i Григoриєм Рaспутиним»⁵³.

Рoз'єснєннє тa випрaвдaннє єпискoпa бyли взятi дo увaги Св. Синодoм. Oднaк нa мoмєнт iх пo'єв'є рєвiзiю в єпaрхiї вжє бyлo прoвєдєнo. 10 сєрпнє 1917 р. Св. Синод зaслухaв дoпoвiдь Платoнa (Рoждєствєнськoгo), в якiй тoй нaгoлoсив, щo «взaимooтнoшєннє в єпaрхiї нє вєзв'єзaють нєoбхoдимoстимє к принєтєннє якимє-либo рaспoрєжєннєм»⁵⁴. Скaсувaннє чєрвнєвoгo рiшєннє прo пєрєвєдєннє єпискoпa Йoанa (який мaв нєзaлaгoджєний кoнфлiкт iз прaвлєчим aрхiєрєєм) пoстaвилo б нєупєрєджєнєсть тaких виснoвкiв пiд сумнiв.

Врєштi-рєшт Синод ухвaлив умoвнo «кoмпрoмiснє» рiшєннє: 7 вєрєснє 1917 р. влaдикy Йoанa бyлo признaчєнo нa нoвy кaфєдрy, aлє нє дo Чєрнigiвськoї, a дo Твєр-

⁵² РГИА. — Ф. 796. — Оп. 204 (I отд., 5 стол). — Д. 258. — Л. 44 об.

⁵³ Там сaмo. — Л. 53 об.

⁵⁴ РГИА. — Ф. 796. — Оп. 204 (I отд., 1 стол). — Д. 283. — Л. 64; Рогозный П. Г. Церковная революция 1917 года (Высшее духовенство Российской Церкви в борьбе за власть в епархиях после Февральской революции). — С. 85.

ської єпархії⁵⁵. Втім, чергова «перемога» єпископа Агапіта⁵⁶ виявилася затьмареною тією обставиною, що замість одного непокірного вікарія він отримував іншого: єпископом Таганрозьким призначили Арсенія (Смоленця), якого перед тим усунули з Тверської єпархії саме через скарги з боку єпархіального архієрея.

Протоієрей Й. Кречетович, мимовільний «помічник» Агапіта у справі звільнення єпископа Йоана, також невдовзі після цих подій (у листопаді 1917 р.) втратив посаду і був змушений виїхати з Катеринослава. Пресвященний Агапіт добився цього, «закидавши» Св. Синод та новостворене Міністерство сповідань Тимчасового уряду різноманітними скаргами на нього⁵⁷.

Формальний контроль Катеринославського єпископа над Таганрогом і Ростовом-на-Дону з околицями зберігався ще понад півтора року після описаного конфлікту. Рішення створити самостійну Ростовсько-Таганрозьку єпархію, попри активний протест архієпископа Агапіта, ухвалив Південно-Східний російський церков-

⁵⁵ Определение Св. Синода от 7 сентября 1917 года // Церковные ведомости. — 1917. — № 38–39 (30 сентября). — С. 332.

⁵⁶ До Св. Синоду продовжували надходити вимоги звільнити Катеринославського архієрея. 25 серпня 1917 р. Катеринославський губернський виконавчий комітет робітничих, солдатських і селянських депутатів висловив обурення відсутністю реакції з Петрограда на численні попередні звернення з цього приводу (РГИА. — Ф. 796. — Оп. 204 (I отд., 5 стол). — Д. 315. — Л. 102).

⁵⁷ Див.: РГИА. — Ф. 797. — Оп. 86 (II отд., 1 ст.). — Д. 9. — Л. 1–3. («Отношение председателя Екатеринославского епархиального комитета протоиерея И. Кречетовича о жалобе на его действия епископа Агапита»). Конфлікт тривав ще більше року. Він не припинився навіть після виїзду протоієрея з Катеринослава, оскільки Агапіт заборонив Кречетовича у священнослужінні. До вирішення суперечки у 1918 р. були залучені митрополит Антоній (Храповицький) та Патріарх Тихон (Беллавін).

У січні 1923 р. Кречетович мав змогу «помститися» своєму кривднику за старі образи — його було викликано як свідка звинувачення на процес архієпископа Агапіта. Однак останній не дожив до суду (Держархів АР Крим. — Ф. 540. — Оп. 1. — Спр. 1. — Арк. 42).

ний Собор (відбувся 19–24 травня 1919 р. у м. Ставрополі)⁵⁸. На засіданнях цього Собору розгорнулася гаряча суперечка щодо підпорядкування каплиці та майна Архієрейського дому в Ростові-на-Дону⁵⁹.

Що ж стосується єпископа Йоана, то він змушений був згадувати про події березня–серпня 1917 р., уже перебуваючи на кафедрі архієпископа Ризького та всієї Латвії. У березні 1928 р. його опоненти в Сеймі (владака був депутатом латвійського парламенту) заявили, що у біографії архієрея є «темні плями», серед яких – обставини його переведення з Катеринославської до Тверської єпархії. У відповідь Поммер виступив із промовою, в якій зазначив, що переїзд із Таганрога до Твері був не «результатом требования моих прихожан, а для меня – наказанием за что-то», а кар'єрним підвищенням («перевод из окраинного Таганрога в центральную Тверь, из молодой епископии в старинную славную епархию, из епископии с сотнею приходов с несколькимистами тысячами прихожан в епархию с двумя тысячами при-

⁵⁸ Крячко Н., прот. Архив Юго-Восточного русского церковного Собора 1919 г. как источник по истории Русской Православной Церкви периода Гражданской войны / прот. Николай Крячко // Вестник церковной истории. – 2012. – № 1–2. – С. 167–168, 176.

⁵⁹ Як згадував один із учасників Ставропольського Собору, протопресвітер Г. Шавельський: «Архиєп. Агапит протестовав бурно. Однажды даже заявил, что он не подчинится решению Собора, если таковое состоится. После сильного отпора со стороны некоторых членов Собора он сбавил тон, но продолжал требовать, чтобы и после отделения Ростовской епархии была оставлена за ним „хлебная“ Ростовская часовня. Еп. Арсений [Смоленец], в свою очередь, протестовал против оставления часовни за Екатеринославским архиереем. Этот вопрос о доходной часовне отнял у Собора много времени и остался не вполне решенным, так как архиеп. Димитрий [Абашидзе], друг Агапита, внес своею рукою в соборный протокол, уже после подписания его председателем и членами президиума, добавление, что часовня остается за Екатеринославом» (Шавельський Г. И. Воспоминания последнего протопресвитера Русской армии и флота. – Нью-Йорк: Изд. им. Чехова, 1954. – Т. 2. – С. 317).

ходов и около двух миллионов прихожан, является крупнейшим служебным повышением») ⁶⁰.

* * *

Гострота конфлікту, який розгорнувся у Катеринославській єпархії у березні–серпні 1917 р., лише незначною мірою зумовлювалася міжособистісними суперечностями між його учасниками. Об'єктивно він був породженням цілої низки невирішених «устроєвих» проблем РПЦ, а саме: 1) відсутністю «територіального» розмежування повноважень між правлячими та вікарними єпископами (це питання частково було вирішено тільки у квітні 1918 р., коли Всеросійський Помісний Собор 1917–1918 рр. прийняв постанову «О вікарных епископах»); 2) розбіжністю між адміністративними кордонами губерній та кордонами єпархій (ситуація, яка склалась у Приазов'ї, не була винятковою для «дореволюційної» РПЦ); 3) нерівномірністю соціально-економічного розвитку окремих частин великих єпархій і, відповідно, суперечностями між архієреями щодо розподілу прибутків від «багатих» монастирів та парафій.

Те, що умовним «переможцем» у конфлікті з єпископом Йоаном виявився єпископ Агапіт, не варто пояснювати самою лише протекцією з боку впливового архієпископа Платона (Рожественського). Цьому сприяла й низка інших обставин.

По-перше, Преосвященний Йоан розвинув активність щодо відокремлення свого вікаріатства у вкрай невдалий момент — буквально за лічені тижні до Лютневої революції 1917 року. Надалі всі його контакти з товаришем обер-прокурора М. Жеваховим із цього приво-

⁶⁰ Ответ архиепископа Иоанна марксистам. (Речь, произнесенная в Сейме 21 марта 1928 г.). Цит. за: Русский мир и Латвия : Архиепископ Рижский и Латвийский Иоанн (Поммер): жизнь и судьба в эпохе / под ред. С. Мазура. — С. 105–106.

ду були інтерпретовані як ознака «належності» до групи «распутінських» архієреїв.

По-друге, єпископ Агапіт був набагато вправнішим церковним бюрократом, аніж єпископ Йоан. Кількість «контрскарг» на опонентів, які він надсилав до Св. Синоду, значно перевищувала кількість скарг на нього самого, а їхня тематика була дуже різноплановою (самого Агапіта звинувачували здебільшого у підтримці «старого режиму» та «чорносотенстві», однак схожі претензії можна було висунути фактично до всіх «дореволюційних» архієреїв).

По-третє, проти єпископа Йоана «зіграли» результати розслідування, проведеного протоієреєм Й. Кречетовичем. Головною метою останнього було домогтись усунення правлячого єпархіального архієрея (з яким у нього був дуже серйозний міжособистісний конфлікт). Однак на тлі виявлених у таганрозькому вікаріатстві проблем недоліки та проступки самого Агапіта виглядали не так уже й одіозно.